

היבטים לשוניים בפרשת חזק פג

דקדוקי קריאה בפרשת בהר, בהפטרה, ובתחילת בחקתי

כה ה וְאֶת-עֲנָבֵי: דגש חזק בנ"ן לתפארת הקריאה ולכן השוא נע
כה ו לְאֶכְלָהּ: האל"ף בקמץ קטן. לֶךְ וּלְעִבְדֶּךָ וְלֹא־מִתְּךָ: טעם טפחא בתיבת לֶךְ. וּלְשִׁכְרֶךָ:
געיה בכ"ף, הר"ש בשווא נע. יש לקרא: וּלְשִׁכְרֶךָ-רֶךְ. דין דומה בנוגע לתיבה הבאה: וּלְתוֹשֶׁבְתֶיךָ
כה ז וּלְבִהֶמְתֶּךָ: מתיגה בלמ"ד
כה ח שִׁבְתָּת: (פעמיים) הבי"ת בשוא נע
כה ט בְּעֶשׂוֹר: העמדה קלה בב"ת להדגשת הסגול המורה על מיועד
כה יד עליית שני
כה טז מַעֲט: יש להקפיד על קריאת העי"ן²
כה יט עליית שלישי
כה כא וְצִוִּיתִי: הטעם בוי"ו, מלעיל, אע"פ שיש בה וי"ו ההיפוך לעתיד. וְעָשָׂת: תי"ו בסוף התיבה
כה כב וְאֶכְלָתֶם מִן-הַתְּבוּאָה יִשָּׂן: תיבת וְאֶכְלָתֶם בטפחא
כה כה עליית רביעי
כה כז אֶת-הָעֵדֶךָ: העמדה קלה בה"א ובמלרע³. מִכֶּר-לֹ: געיה במ"ם
כה כח וְאִם לֹא-מִצָּאָה: טעם קדמא על תיבת וְאִם, אין לקרוא 'ואם-לא מצאה'⁴
כה כט עליית חמישי
כה ל עַד-מְלֵאת: למ"ד בחולם והאל"ף אינה נשמעת כלל, יש לקרוא: 'מלת'
כה לב כל הַלְוִיִּם לְלוֹיִם: בפסוקים כאן ובכל מקום הלמ"ד בשוא נח
כה לד וְשָׂדֶה: געיה תחת הוי"ו והשי"ן בשווא נע⁵
כה לה וּמָטָה: במלעיל. וְהַחֲזִקְתָּ בֹ: טעם נסוג אחור לז"ן ודגש חזק בב"ת מדין אתי מרחיק
כה לז אֶת-כֶּסֶפְךָ: האל"ף במתיגה (דרבן) בשונה מאחרים אשר הטעימו זקף בלבד
כה לט עליית ששי
כה עבְדָת: טעם נסוג אחור לבי"ת
כה מא הוּא וּבְנֵיו עֲמֹ: טעם טפחא בתיבת הוּא
כה מד יְהִיוּ-לְךָ: העמדה קלה ביו"ד הראשונה בגלל הגעיה שם

¹ בפסוקים אלה להיזהר בניקוד הנכון של וי"ו החיבור, יש מתבלבלים.

² במיוחד לאלו שאינם הוגים גם את הטי"ת נכונה, עלול להשתבש ל'מאות השנים'

³ בלשון הדיבור השתבש למלעיל.

⁴ המשתבשים בדבר קוראים כך מפני שקיימת נטייה טבעית לנסות ולאזן את מספר ההברות שמשני צדי היחידה המורכבת מאזלא וגרש: 'ו-אם-לא' לעומת 'מ-צ-אה' (3-3). דין דומה לגבי הערותינו לעיתים קרובות, על מיקומו של הטפחא לעומת מונה-אתנחתא.

⁵ החטף המופיע בחלק מהדפוסים הובא על מנת לחזק את הקביעה בנוגע לטיבו של השווא

כה מו וּבְאַחֲרֵיכֶם: הטעמה משנית באל"ף

כה מז עליית **שביעי**

כה נ הַמְכָרוֹ: טעם נסוג אחור למ"ם, עם זאת השוא בכ"ף נע

כה נג **לֹא-יִרְדְּנוּ בְּפָרְךָ**: דגש קל בבית נותר במקומו מדין 'אותיות צבותות'

כה נה מפטיר

הפטרת בהר ירמיהו לב ו-כז:

ו יִרְמִיָּהוּ: המ"ם בשווא נע ולא בחירק!

ח כִּי דְבַר-ה' : טעם מרכא על תיבת כִּי בלבד ואין לצרף לה את הבאה אחריה

ט וְאַשְׁקָלָה-לֹא: הקו"ף בשוא נע והלמ"ד דגושה מדין דחיק

יא וְאַקַח אֶת-סֵפֶר הַמִּקְנָה: טעם טפחא בתיבת וְאַקַח, הַמִּקְנָה הנר"ן בקמ"ץ לא בסגול

יב בֶּן-נְרִיָּה: יש להקפיד על הפרדת התיבות

יח עֲשֵׂה חֹסֶד: טעם נסוג אחור לעי"ן

כ אֲתוֹת וּמִפְתֵּיִם בְּאֶרֶץ-מִצְרַיִם: ההטעמה הנכונה: קדמא, מהפך, פשטא ולא כפי שמופיע בקורן

ודומיו. וַתַּעֲשֵׂה-לִּי שֵׁם: תיבת המרכא ארוכה מהרגיל, יש להקפיד על קריאתה בצורה נאותה ומבלי להבליע את העי"ן החטופה

כג וַיִּרְשׁוּ: הר"ש בשוא נע

כד לְלִכְדָּהּ: למ"ד שנייה בקמץ קטן

הפטרת בהר בחלק מהמנהגים ירמיהו טז יט – יז יד:

יז ב כְּזֶכֶר: הכ"ף השנייה דגושה אחרי שוא נח. **עַל גְּבְעוֹת הַגְּבֹהוֹת**: טעם טפחא בתיבת **עַל**

יז ד וְשִׁמְטָתָהּ: הטי"ת בשווא נח על אף הקושי. **וְהַעֲבַדְתִּיךָ**: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה והדל"ת בשוא נח

יז ו כִּי-יָבֹא טוֹב: טעם נסוג אחור ליר"ד

יז ז מִבְּטָחוֹ: הטי"ת בפתח

יז ח וְעַל-יִבְלָל: הבי"ת פתוחה. **שְׁרָשְׁיוֹ**: השי"ן הראשונה בקמץ רחב. **כִּי-יָבֹא חֵם**: טעם נסוג אחור ליר"ד

יז יא דָּגַר: הגימ"ל בפתח. **עֲשֵׂה**: טעם נסוג אחור לעי"ן

תחילת בחקתי

כו ו שני במנחת שבת

כו י שלישי במנחת שבת

כו יא **בְּתוֹכְכֶם**: כ"ף ראשונה בשווא נע, אין לחוש לחלק מהדפוסים שניקדו שם חטף, כן הוא הדבר בהמשך

כו יב תְּהִי-לִי: געיה בת"ו

זרע שמשון. בהר סיני לאמר. ברש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני וכו'. נראה הטעם שכתוב מצות שמיטה אצל הר סיני, משום דיש דמיון בשמיטה למה שהיה בהר סיני, דבשניהם מצינו ענין ההגבלה, דבשמיטה נאסרה עבודת הקרקע במה שמועיל להצמיח ולגדל גידולין, והרמז הוא דיש לנו להסתפק ממה שצומח מאליו, ולא להשתדל להרבות ביגיע כפיו. וכן היה כענין הזה בהר סיני שהיו ישראל נגבלים נגד ההר, שאע"פ שירד ה' לעיני כל העם, לא היו רשאים להתקרב יותר כדי ליהנות יותר מאורו הגדול. ולכן ניתנה התורה בהר סיני באש, שכמו שהאש מחמם ומאיר, אך מי שמתקרב אצלו יותר מדי נשרף, כך בתורה צריך להיזהר שלא יהיה לו עסק בנסתרות אם אינו ראוי, אלא יהיה שמח בחלקו שנתנו לו מן השמים, וכדכתיב "וְאַל תִּתְחַכֵּם יוֹתֵר" (קהלת ז, טז).⁶ ויש עוד פרטים בשמיטה שדומים להר סיני, שע"י שמירת שמיטה זוכים לחירות, ואם לא היו מבטלים שמיטה לא היו גולים, כפי שמצינו דשבעים שנה של גלות בבל היה כנגד השנים שלא שמרו שמיטה. וכשקרב להר סיני זכו לחירות, וכדכתיב "חֲרוֹת עַל הַלְּחָת (שמות לב, טז)", ודרשו חז"ל "חֲרוֹת" משעבוד מלכויות, והיינו שאע"פ שיצאו ממצרים, עדיין לא נעשו בני חורין גמורים, מפני שעדיין לא נטהרה כנסת ישראל לגמרי מטומאתה שקבלה במצרים, והיתה צריכה למנות שבעה נקיים, שזה כוונת השבע שבועות שסופרים ספירת העומר, וביום החמשים שנתקרב לסיני אז נטהרו לגמרי. וכנגד זה הזכיר הר סיני במצות השמיטה והיובל, שהם חמשים שנה כנגד אותם חמשים יום שאז קנו חירות עולם ונטהרו מזהמתם, כדאיתא בשבת (קמו). ישראל כשעמדו בהר סיני פסקה זוהמתן, דלפי שעיקר הזוהמא באה מחטא אדם הראשון שעשה פירוד בעולם העליון, ובהר סיני כתיב "וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל (שמות יט, ב)" כאיש אחד בלב אחד, וזה היה יחוד גדול ועצום מששים רבוא שהיו שם ומכל הנשמות העתידות לבוא. ולכן ביובל כתיב "דְרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל יֹשְׁבֵיהָ", ודרשו (ערכין לב). שאין היובל נוהג בזמן שאין כל יושביה עליה, שאין יכולה להתקיים יובל אם אין שם יחוד גמור כמו בהר סיני. אמנם השמיטה נוהגת אף בזמנה"ז כשאין כל יושביה עליה, לפי שהזוהמא לא חזרה למקומה. ועוד שהשמיטה היא הכנה לקדושת היובל, דמהרה יבנה בית המקדש ויתקבצו הגלויות ויהיו יכולים לקדש את היובל.

לב העברי⁷. פִּי תְבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ יִשׂ לְדָרוֹשׁ סְמוּכִין לְעֵנִין מִגְדָּף דְלַעִיל סו"פ אמור, כי נרמז בזה, דיהיה דור מחרף ומגדף קודם ביאת הארץ בכלליות, וכן בפרטיות כמו שכתב בחרדים (מצות התלויות בארץ פ"ב) שכל העולה לארץ ישראל לשם שמים מצא לו כנגדו ע"פ רוב מין בחינת עמלק ימ"ש המקלל כנגדו להזיקו⁸ וכמו זיווג אי אפשר בלא ירידה צורך עליה, כי עי"ז נצרך לירד ולטבול ונעשה טבול יום, ואח"כ נכנס בטהרה, כן ביאת א"י שהיא בחינת זווג (עי' עץ חיים שער ל"ב פ"ג) ע"פ רוב נזדמן לו מקלל מקודם, וכמו מרגלים לאבותינו במדבר, וסנבלט לנחמיה, וכדכתיב "אֲשֶׁר חָרְפוּ אוֹיְבֵיךָ ה' אֲשֶׁר חָרְפוּ עֲקֻבוֹת מְשִׁיחֶךָ (תהלים פט, ג)". ולכן אמרו אם ראית דור מחרף ומגדף, חכה לו⁹. דזה ירידה לצורך עליה דמאפס הזריעה עולה הצמיחה. אולם על המקלל הוא אומר וַיִּזְעִיאוּ אֶת הַמְּקַלֵּל אֶל מַחֲזִיק לַמַּחְנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֹן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה.

⁶ החטף המופיע בחלק מהדפוסים הובא על מנת לחזק את הקביעה בנוגע לטיבו של השווא

⁷ הרב עקיבה יהוסף שלזינגר ז"ל.

⁸ ז"ל כי היכי דביאיה ראשונה בא עמלק, הכי נמי בקיבוץ גלויות כשרוצים לבוא לא"י עמלק מזדמן להם בדרך, וכאשר עינינו רואות היום תמיד, ירא ה' וישפוט.

⁹ שיר השירים רבה (פרשה ב): אמר ר' ינאי אם תראה דור אחר דור מחרף ומגדף צפה לרגלי מלך המשיח הה"ד אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך, מה כתיב בתריה ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

הרב גור אריה צור נר"ו וְשִׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שְׁבֵת לָהּ. יש לשאול, מה ראה הקב"ה כל שש שנים ליטול את הארץ מאתנו ולהחזירה לנו בתום השנה.

ושמא יש לומר, כשם שפירש רש"י בתחילת בראשית "כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ" (תהלים קיא, ו), שאם יאמרו הגויים לסטים אתם וכו' נאמר להם של הקב"ה היא, ברצונו נְטֹלָה מִכֶּם וּבְרִצּוֹנוֹ נִתְּנָה לָנוּ.

וכך ייאמר להם, תדעו שכך הוא, כי גם עם עבדיו יעשה כן, ברצונו נוטלה מאתנו לשנת השמיטה, וברצונו מחזירה לנו לאחריה.

ועוד יש לומר, ככתוב אֲרֶץ אֲשֶׁר-ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשָׁה אֶתְּהָ תַמִּיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׂנֶה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה. (דברים יא, יב).

לפשוטן של דברים ידבר הכתוב על השגחת ה' על ארצו מתשרי ועד תשרי. ולעומקו של מקרא יש לומר כי הכוונה לשנת השמיטה. שאחת לשבע שנים, נוטלה ממנו לבחון את ארצו וליתן עיניו בה לראות המרצה היא לבניו. אשר על כן נקראת ארץ, שצריכה להתרצות ליושביה המרצים אותה ואת בוראה. או אז תתקיים ברכת ה' באומרו עיני ה' אלקיך בה מרשית שנת השמיטה ועד אחרית שנה ובסוף השנה יתקיים הפסוק וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאָף אֶת בְּרִיתִי יַעֲזֹק וְאָף אֶת בְּרִיתִי אֲבִרְהֵם אֲזָכֹר וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר (ויקרא כו, מב) לאחר שנעזבה מהם בעל כרחם, ותרץ את שבתותיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם (המשד), שלא שבתו מרצונם. ובראותו כי חזרו לשבות שביטת הארץ מרצונם ומחשקם בתורה, אז תרץ הארץ את שבתותיה, ויתרצה להם בוראם להחזירה לנו להיות שערי הרצון פתוחים בה כנגד הארץ העליונה, להוריד שפע רחמים מן השמים אל הארץ התחתונה לכל יושביה, בהארת פנים של המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים.

כה כה גאולת קרובים בבתי ערי חומה. כתיב "כִּי יִמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזְתּוֹ וּבָא גֹאֵל הַקָּרֵב אֵלָיו וּגְאָל אֶת מִמְכָּר אָחִיו", והיינו כאשר אדם מוכר את שדה אחוזתו, יכול קרובו לגאול את השדה בעל כרחו של הקונה. אך במוכר בתי ערי חומה, דנה הגמ' בקידושין (כא.) אם קרוב יכול לגאול בעל כרחו של הקונה, כדאמרו שם: בעי רב הונא המוכר בית בערי חומה נגאל לקרובים, או אין נגאל לקרובים, גאולה משדה אחוזה גמר ונגאל לקרובים, או דלמא וכו'. ע"כ.

והנה בערכין (פ"ט מ"ג) תנן: המוכר בית בבתי ערי חומה, הרי זה גואל וכו', מת המוכר – יגאל בנו. והביא האבני נזר (יו"ד סימן תנ"ט) קושית השואל, דמה הספק של רב הונא אם במוכר בתי ערי חומה נגאל לקרובים, תפשוט לה מדתנן "מת המוכר יגאל בנו", ואם איתא דנגאל לקרובים אף מחיים, אמאי הזכיר התנא גאולת בנו רק ב"מת" המוכר, והרי אף בחייו – בנו גואל מדין גאולת קרובים. ולכא' מוכח מזה דאין גאולת קרובים נוהגת מחיים.

וכתב האבני נזר דאין זה ראייה, דבאמת גם בחייו – בנו גואל מדין גאולת קרובים, אלא המשנה "מת המוכר יגאל בנו", בא לאשמענין דאחר דמת המוכר, בנו פודה בתורת ירושה, ולא בתורת גאולה. וכמה נפ"מ איכא אם פודה הבית בתורת ירושה, או משום גאולת קרובים: (א) אם פודה הבית בתורת ירושה, אז בכור נוטל פי שנים. אבל משום גאולת קרובים, אין נפ"מ בין בכור לפשוט.

(ב) אם פודה הבית בתורת ירושה, אז אחיו השני מוציא אותו מחצה בתורת ירושה, אבל אם פודה אותו משום גאולת קרובים, פשוט דאין לאחיו השני בזה כלום.

(ג) אם פודה הבית בתורת ירושה, אז גם בן בתו יכול לגאול, אבל משום גאולת קרובים אין בן בתו יכול לגאול, דכתיב גבי נמכר לנכרי "ממשפחתו", ומסתמא גם כאן הדין כן, לכן בן בתו שאביה ממשפחה אחרת, לא חשיב קרוב לענין זה.

והנה בסימן ת"ס הביא האבני נזר דנחלקו הראשונים אם שדה אחוזה שנגאלה לקרובים חוזרת מיד לבעליה, או שנשארת תחת יד הגואל עד היובל. דרבינו בחיי בפרשתנו כתב וז"ל: וּבֵּא גְּאֻלּוֹ, צוותה התורה דרך רחמנות במוכר שדהו מתוך דוחק ועוני, שיוכל לגאול אותו לזמן קצוב הוא בעצמו אם השיגה ידו ומצא כדי גאולתו, או אחד מקרוביו כדי שישב לאחוזתו קודם היובל. ואם לא מצאה ידו ואין לו גואל קרוב שיוכל לגאול, אז יצטרך להמתין עד היובל ויצא ביובל בחנם ושב לאחוזתו עכ"ל. הרי מפורש מדבריו כי גאולת קרובים הוא שתחזור השדה להמוכר. וכן מפורש באברבנאל וז"ל וכי ימוך אחיך, אבל קודם היובל יוכל גואלו הקרוב אליו, רוצה לומר אחד מקרוביו שיהיה עשיר לגאול גאולתו, ויפרע לקונה מה שנתן בעד האחוזה ההוא ויוציאנה מתחת ידו להושיבה אל המוכר. עכ"ל, אך המהרי"ט (קידושין שם) כתב, דשדה אחוזה הוא תחת הגואל עד היובל.

וכתב האבני-נזר דלפי הראשונים שסוברים דבגאולת קרובים השדה חוזרת למוכר, לא קשה מידי, דלעולם י"ל דבית בעיר חומה נגאל לקרובים אף מחיים, ומה שלא הזכיר התנא גאולת קרובים מחיים, הוא משום דמחיים פשיטא דנוהגת גאולת קרובים, דהא מגז"ש ילפינן לה "גאולתו" "גאולתו" משדה אחוזה ולא הוצרך התנא לאשמועין לה כלל, אבל לאחר מיתה הוצרך התנא לחדש דבנו גואל, דהו"א דאין גאולת קרובים נוהגת אלא באופן שיחזור הבית לבעליו – דומיא דשדה אחוזה שחוזרת לבעליה בגאולת קרובים, אבל במת המוכר שאין גאולת הקרובים מועלת להחזיר הבית לבעליו הו"א דאינו נגאל לבנו, לכך הוצרך התנא לחדש דאפ"ה נגאלת לבנו, אבל גאולת קרובים מחיים דמועלת שיחזור הבית לבעליו פשיטא דמהני, ולא הוצרך התנא לאשמועין לה כלל.

וז"ל: הקושיא מהמשנה בערכין הוא רק אם גאולת קרובים הוא להיות השדה של הגואל, אך אני מסתפק בזה, כי בגאולת עבד עברי הרי יוצא לחירות, ואפשר שגם בגאולת קרובים הוא שתחזור השדה למוכר וא"כ, הדבר פשוט דלא קשה מידי, דכל זמן שהוא בחיים, הבן גואל מדין קרוב, ואז תחזור השדה למוכר. אך לאחר שמת, דאין כאן מוכר הו"א שלא יירשנו זכות זה, ממילא אין כאן גאולת קרובים כיון שאין כאן מוכר שתחזור אליו קמ"ל דבנו יורש.

כה כט הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו וְאִישׁ כִּי-יִמְכַר בַּיִת-מוֹשֵׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלְתּוֹ עַד-תָּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תְּהִיָּה גְּאֻלְתּוֹ:

נראה שהטעם שהפסיקו ביכי ימכור בית מושבי, [ולא הטעימו: כִּי-יִמְכַר - בַּיִת-מוֹשֵׁב עִיר חוֹמָה], הוא משום שיבית מושבי הוא דבר לעצמו, כלומר 'בית דירה', ואח"כ הוסיף שזה ביעיר חומה. וכן מבואר בתרגום יונתן, וברס"ג.¹⁰

ל וְאִם לֹא-יִגָּאֵל עַד-מְלֵאת לֹא שְׁנָה תְּמִימָהּ וְקָם הַבֵּית אֲשֶׁר-בְּעִיר אֲשֶׁר-(לא) לֹא חֹמָה לְצִמְיַתָּה לְקַנְהָ אֹתוֹ לְדַחְתּוֹ לֹא יֵצֵא בֵּיבֵל:

קשה למה הפסיקו ביוקם הבית אשר בעירי, [ולמה לא הטעימו: וְקָם הַבֵּית - אֲשֶׁר-בְּעִיר| אֲשֶׁר- לֹא חֹמָה].

או י"ל דהנה בתנו"כ (פרשתא ד הלכה ה-ו. והובא בערכין לב.) אמרו שיאשר בעירי הוא הוספה על יבתי לומר שלא רק בית אלא גם בתי בדים ובורות וכי. וא"כ מתפרש שכוונת

¹⁰ ומ"מ זה מנוקד בַּיִת-מוֹשֵׁב שזה צורה של סמיכות, כיון שזה לא סתם בית מושב, אלא בית מושב עיר חומה. [ואולי י"ל שמחמת שזה מנוקד בצורה של סמיכות, לכן למדו מכאן במגילה ג: שצריך שיתיישב בשעה שכבר יש חומה].

הכתוב יוקם הבית ואשר בעירי, כלומר או דבר אחר שבעיר. ולפי זה מובן מאוד מה שחיברו את יהבית אשר בעיר, אך לכאורה זה רק דרש. והנה קשה למה היקריי הוא יאשר לו חומה' לשון זכר, והרי עיר זה לשון נקבה.¹¹ ולכאורה מבואר שיאשר לו חומה' מוסב על הבית, [וזה משום שהחומה מתייחסת גם לכל בית שבעיר, ולא רק לכל העיר יחד¹²], ולכן כתוב ילוי לשון זכר. ולפי זה מובן מה שהפסיקו ביהבית אשר בעירי, שהרי נמצא שיאשר לו חומה' מוסב על היבית.¹³ וכן מבואר ממה שאמר ר' יהודה בתו"כ (פרשתא ד הלכה ז) שיאשר לו חומה' ממעט בית הבנוי בחומה, הרי שבפסוק זה מבואר שצריך שיהיה חומה ליבית.¹⁴

כה לה (לפי החלוקה הנוצרית), ותחילת סדר כא לפי החלוקה היהודית
וְכִי יִמְוֶה אַחֲדָי וּמְטָה יְדוֹ עִמָּךְ וְהַחֲזִיקָתָ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ
הערת הרב בצלאל אריאל נר"ו.

הפסוק שנקבע כראש סדר כא הוא המקור בתורה למעלת הצדקה הגבוהה ביותר. על מצוות הצדקה כותב הרמב"ם: תִּיְכִין אָנוּ לְהִזְהֵר בְּמִצְוֹת צְדָקָה יוֹתֵר מִכָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה. שֶׁהַצְדָּקָה סִימָן לְצַדִּיק זֶרַע אֲכָרְהֶם אָכִינוּ ... שְׁמוֹנֶה מֵעֲלוֹת יֵשׁ בְּצְדָקָה זוֹ לְמַעַלָּה מִזוֹ. מַעַלָּה גְדוֹלָה שְׁאִין לְמַעַלָּה מִמֶּנָּה זֶה הַמַּחְזִיק כִּי יִשְׂרָאֵל שָׁמַךְ וְנִוְתָן לוֹ מִתְּנָה אוֹ הַלְוָאָה אוֹ עוֹשֶׂה עִמּוֹ שְׁתַּפּוֹת אוֹ מִמְצִיא לוֹ מְלָאכָה כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת יְדוֹ עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְבְרִיּוֹת לְשָׂאֵל. וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְהַחֲזִיקָתָ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ כְּלֹמֵר, הַחֲזִיק בּוֹ עַד שֶׁלֹּא יִפֹּל וְיִצְטָרֵךְ. (ספר זרעים, הלכות מתנות עניים, פרק י')

כה לז מלוא העומר. אֶת כֶּסֶף לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמִרְבִּית לֹא תִתֵּן אֶכְלָךְ.
איתא בספרים טעמא למה מלוה בריבית אינו עומד בתחיית המתים (שמו"ר לא), כי תחיית המתים הוא משום ריבית, כי האדם הוא "עֶפֶר מִן הָאֲדָמָה (בראשית ב, ז)", וכתוב: "כִּי עֶפֶר אֶתָּה וְאֶל עֶפֶר תָּשׁוּב (בראשית ג, יט)", ונמצא שהעפר נלקח בהלוואה מן הארץ, ואיתא במקובלים שהתחיה הוא מן "גרמיה דהבלא" (הבל עצמות) הנשאב בעצמות ודבוק עם הגוף בקברא, אף דכל הגוף נרקב, נשאר עצם אחד באדם שמו "לוז" של שדרה, אשר זה העצם אי אפשר לכלותו מן העולם, כדאיתא במדרש (ב"ר כח א) שנתנו על הסדן ולא נבקע, ומזה נצמח כל הגוף לזמן התחיה ויתפשטו אבריו וגידיו כשאור בעיסה, עד אשר ישוב לחיות ויזכה לגופא קדישא רוחני.

והנה זה הוא 'ריבית' אצל האדמה, כי לא נתנה רק אדמה בלי שום רוח חיים, ולקחה ריוח הגוף עם ההבלא דגרמי, וריבית קצוצה יוצא בדיינים, לכן צריכה להחזיר ההבלא דגרמיה עם הגוף [ועומד בתחיית המתים]. ולכן מלוה בריבית נידון מדה כנגד מדה [ואינו עומד בתחיית המתים], שאצלו היתה לקיחה יותר ממה שהלוה, [וכיון שלא החזיר הריבית להלוה, לכך גם האדמה אינו מחזיר הגוף]. אך צ"ב דא"כ איך הותר לארץ לכתחילה ליקח הגוף עם ההבלא דגרמי, דלכתחילה אין ליקח ריבית אפי' אם מחזירו אח"כ. ע"כ. אך כבר כתבו דליכא "תרבית" בלא "נשך" שמחסר חבירו, דאם לא מחסר חבירו ליכא איסור ריבית. והרי הבלא דגרמי אינו מספיק ליתן חיות בגוף, וא"כ, אינו חסר בכך [לגוף במה שהאדמה לוקח ההבלא דגרמי] דזה, אינו מספיק להחיות הגוף, ולכן מוטל הגוף כאבן דומם, ואין בשר המת מרגיש באיזמל (שבת יג:). אבל לעתיד לבוא

¹¹ ומה שתירץ בסוגריים שבפירש"י, הוא דחוק ותמוה.

¹² וכן משמע לעיל בפסוק כט, שכתוב יבית-מושב עיר חומה, ומנוקד יבית' בציר"י כלשון סמיכות, וגם ימושבי' בפתיח זה בלשון סמיכות, וא"כ משמע שהכוונה בית של ישיבה של עיר חומה. ומבואר שלא רק שהבית הוא בתוך עיר חומה בלבד, אלא זה נהפך לחלק מההגדרה של הבית, שזה בית של עיר חומה.

¹³ וכן משמע בפסוק לא, שהרי כתוב שם יובתי החצרים אשר אין להם חומה סביבי, ולכאורה ילהם מוסב על היבתיים, ולא על היעריים.

¹⁴ ואף ר' שמעון שנחלק עליו, הוא רק משום שהוא אומר שהכותל החיצון היא חומתו, וא"כ יש חומה לבית זה.

שיספיק התפשטות ההבל דגרמי ליתן בו חיות גמור, אז חשיב ריבית, וכי חסר לגוף במה שהאדמה לקח ההבלא דגרמי, לכן אז הארץ מחזרת הגוף עם ההבלא דגרמי, ומשם נצמח תחיית כל הגוף, שמתלבש בעפר אחר רוחני כמו אדם הראשון קודם החטא. (קומץ המנחה).

סוף פרשת בהר לעומקו של מקרא הרב גור אריה צור נר"ו

אַת-שְׁבַתְתִּי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי ה'!

יש ליתן טעם מדוע יחתום פסוק זה את פרשת בהר.

ושמא יש לומר, מאחר ודבר בשבח העבד לה, הזכיר שבת ומורא מקדש שבהם ניכר העבד ביותר. והם שבתות השנה כפשוטן שבוה ניכר העבד, ששובת מכל ענינו בעבור האדון.

ומקדשי תיראו, שאע"ג שתדיר העבד אצל רבו, אין לבו גס בו. ולכן נקראת העבודה במקדש מורא מקדש.

אך עדין יש ליתן טעם מדוע דווקא יחתום הפסוק פרשה זו. ומדוע אמר שְׁבַתְתִּי בלשון רבים. ולעומקו של מקרא יֵאמֶר, שבוה נעץ סוף פרשה בתחילתה ותחילתה בסופה. לגלות חיבת השבת וחיבת הארץ.

ושְׁבַתְתִּי האמורות כאן אינן רק שבתות השנה של שבת בראשית. אלא הן גם רמוז לשבת הארץ, לשמיטה.

ואשר על כן נאמרו בלשון רבים. שבתותי, שבת בראשית ושבת הארץ. ולכן הסמיך הכתוב ומקדשי תיראו. לומר לך, כשם שאין לבכם גס במקדשכם, אע"פ שאתם נמצאים אצלו תדיר, כן לא יהיה לבכם גס בשבתותיכם.

לא של בראשית ולא של הארץ.

שיהיו בעיניך כחדשים מדי יום ביומו.

ועוד יש לומר לעומקו של מקרא, שלכן הסמיך אַת-שְׁבַתְתִּי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ לֵאמֹר מְשֻׁפֵּית לומר לך, שאם אין אתם משתחוים על אבן משכית בכך אתם מִיְקָרִים את שמיטת הארץ, וסיים ומקדשי תיראו, שבמקדשי אתם מותרים לעשות כן. וסיים אֲנִי ה' כפירוש רש"י אֲנִי ה' נאמן לשלם שכר. ומה הוא השכר, שמתוך ששומטים את הקרקע הופכים אתם מאיש האדמה להיקרא אִישׁ הָאֱלֹהִים.

ועוד על דרך הצח יֵאמֶר אל תקרי ומקדשי תיראו אלא מִקְדָּשֵׁי. שהן הרבה קדושות. של כל שבת ושבת ושל כל יום ויום בשנת השמיטה.

וסיים אֲנִי ה'. שבוה נבחנים אתם שאתם עבדי ולא עבדים לעבדים, וזה הוא השכר האמור בעניין.

חלוקת הפרקים הנוצרית סוטה כאן מהחלוקה לפרשות. פרק כו לחלוקה הנוצרית אינו מתחיל בפרשת בחוקותי, אלא שני פסוקים לפניו. כתב על זה הרב בצלאל אריאל נר"ו.

טעות החלוקה חזרה לפרקים: פסוק כב סומן בחלוקה לפרקים כהתחלת פרק. שני הפסוקים האחרונים של הפרשה הוצמדו לפתיחת פרשת בחוקותי. גם כאן מתעלמת חלוקת הפרקים מהפרשיות הפתוחות והסתומות המחלקות את דברי התורה לפי עניין ותוכן. הרחבתי בנושא בסדרת כי תשא בעניין תיאור חטא העגל בתורה.

רש"י, שלא הכיר את החלוקה חזרה לפרקים שנערכה עשרות שנים לאחר פטירתו, מסביר בפסוק כב את הקשר של שני פסוקים אלו לפרשת יהודי שנמכר לעבדות לגוי עובר עבודה זרה, שְׁלֹא יֵאמֶר הוֹאִיל וְרַבִּי מְגַלֶּה עֲרִיזוֹת, אִף אֲנִי כְמוֹתוֹ; הוֹאִיל וְרַבִּי עוֹבֵד עֲבוֹדַת זָרָה, אִף אֲנִי כְמוֹתוֹ; הוֹאִיל וְרַבִּי מְחַלֵּל שַׁבַּת, אִף אֲנִי כְמוֹתוֹ; לְכָךְ נִאֲמָרוּ מִקְרָאוֹת הַלֵּלוּ. ע"כ מקובץ פרשת בהר לפי החלוקה היהודית. הרב בצלאל מתאר את חלוקת הפרשה בכללה לפי החלוקה של אבותינו. וישא משלו ויאמר.

לאוהבי התורה ולומדיה שלום רב.

ערכים בראשי הסדרים:

הפסוק האוסר הונאה במסחר נקבע לראש סדר כ: וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעִמִּיתְךָ אֹךְ קָנָה מִיָּד עִמִּיתְךָ אֶל תֹּנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו:

זוהי קביעה מיוחדת ביותר, אחת מתוך שתיים בכל חומשי התורה, בהן ראש הסדר הוא בפסוקים הראשונים של הפרשה אך לא בפתיחתה. [השני הוא שמות טו: וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלַכַת כְּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:] שני מקרים אלו, מתוך מאה המישים וארבעה ראשי הסדרים, הם היוצא מהכלל המלמד על הכלל כולו, על המגמה החינוכית של החלוקה לסדרים.

הנושאים בהם עוסקת כאן התורה הם שמיטה ויובל. שמיטה חלה אחת לשבע שנים, יובל הוא שנת החמישים והם משמעותיים לבעלי הקרקעות, אך דיני מסחר חלים בכל יום ויום והם נוגעים לכל אחד ואחד [ראה גם רש"י ויקרא טז:ג]. לֹא תַעֲשׂוּ עֹל בְּמִשְׁפָּט. אִם לְדִין, הָרִי כָּבֵד וְנֹאמַר לֹא תַעֲשׂוּ עֹל בְּמִשְׁפָּט (לעיל טו:טו), ומהו 'משפט' השנוי כאן? הוא המדה והמשקל והמשורה; מלמד, שהמודד נקרא דין, שאם שקר במדה, הרי הוא כמקלקל את הדין; וקרוי: עול, שנאווי ומשקף, חרם ותועבה; וגורם לחמשה דברים האמורים בדין: מטמא את הארץ, ומחלל את השם, ומסלק את השכינה, ומפיל את ישראל בחרב, ומגלה אותם מארצם.

זאת ועוד, מהות דיני שמיטה ויובל היא שלא להיות משועבד לרווח ממון, זו בדיוק הנקודה הפנימית שבעטיה אדם עלול להונות במקח וממכר, וכך גם ראש הסדר הבא, ראש סדר כ"א, נקבע בפסוקים המחייבים לסייע כלכלית והאוסרים לנצל סיוע זה לצבירת ממון אישי [איסור ריבית]: וְכִי יִמְוָךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וַחֲחִזְקָתָ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ: אֶל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וְיִרְאֵת מֵאֲלֹהֶיךָ וְחִי אָחִיךָ עִמָּךְ:

בברכה, בצלאל אריאל 0545919622 beariel@gmail.com

כיון שאנו בשנת השמיטה ובפרשת שמיטה (שביעית) מובאים כאן ליקוטים מהחזון אי"ש על שמיטה שליקט הרב חיים גריינימן ז"ל.

וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכֵל.... וְצוֹיְתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית
הֵא דכתיב וכ"ת מה נאכל וגו' וטייתי את

צרכתי, אין הכונה הבטחה שלא תבוא לידי פיקוח נפש ע"י חסרון תבואת שנה שביעית, אלא הבטחת צרכי צביל שמירת שביעית ומה נאכל דכתיב ר"ל לא כמו שתחשוב בדך הטבע שצבילתך תביא לך הפסד ותחיה בחיי צער אלא אלוהי לך את הצרכי, והבטחה זו	אפשר שיגרום החטא לקפחה וגם הצרכי אינה אלא לכל ישראל, אבל היחיד יוכל ללקות בצביל חצרו, ומאות שביעת שביעית נדחית מפני פיקוח נפש ככל מאות התורה בשעת מצור ומלחמה ואין להם לחם לאכול, ובזה ניחא שהגיוחו צרכים מלקדש כדי שיסמכו
--	--

מסתבר דהיתה הצרכי גם צבית שני וגם אחר החורבן דכ"ד של מעלה עושין מה שגורזין צב"ד של מטה, והצרכי נאמרה אחר שעשו את ההשתדלות או במקום שנפטרו מהשתדלות, ועד כמה להשתדל מסור לחכמים ע"פ עיון התורה ברוח קדשם.

עליהם עניים שביעית, ולא סמכו על הבטחת צרכי דודאי גם עניים בכלל הצרכי, אלא שראו שגברה העניות ולא אמרה תורה לסמוך על הצרכי להמנע מהשתדלות המחויבת בצרכי הטבע. (שביעית סי' י"ח סק"ד)

קטע נוסף מהחזון איש שאינו קשור בדווקא לפרשה
אם רענך לבקש דבר מאלת רעך, שקול צפלאם

— אם תפיק צקסתך, ואל תאמר: מה מני
גם כלב רעך מהגנב כי לכך עליו. ואלתה בין
יהלך אם אשאלהו וימנע מבוקשי? דע, כי
אחיס הפרדת, והרצית סגאלת חינס. ומי
הרצה הפסדה צמעשיך, כי אינך צטוח
סדכריו קלים ורגיל צצקסות – הוא סונא
צעלמך, מהערת כעס הלב – על מיאון אחיך. וסנאו. (קובץ אגרות חזו"א אגרת קל"ד)

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעושיאם לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺